

نمایش صدا

رادیو و تخیل دراماتیک

درموت راتیگان

مترجم: فرزانه قلی زاده

اداره کل پژوهش‌های رادیو

۱۳۹۱

تهران

سرشناسه : راتیگان، درموت Dermot. Rattigan

عنوان و نام پدیدآور : نمایش صدا/درموت راتیگان؛ ترجمه فرزانه قلی‌زاده؛ به سفارش اداره کل پژوهش‌های رادیو.

مشخصات نشر : تهران: طرح آینده، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری : ۸۶ص.

شابک : ۹۷۸ - ۹۶۰ - ۶۲۴۶ - ۱۵ - ۱

یادداشت : عنوان اصلی: Theatre of sound: Radio and...

یادداشت : واژه‌نامه.

یادداشت : کتابنامه.

موضوع : نمایشنامه رادیویی

موضوع : نمایشنامه رادیویی — فن

موضوع : نمایشنامه نویسی

موضوع : رادیو — نویسندگی

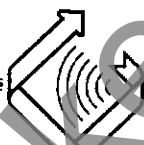
شناسه افزوده : قلی‌زاده، فرزانه، مترجم

شناسه افزوده : صدا و سیما/جمهوری اسلامی ایران. اداره کل پژوهش‌های رادیو

رده بندی کنگره : ۸۰۸۲۲ ن ۸ ۱۳۹۱ PN ۱۹۹۱/۸۲۲

رده بندی دیویی : ۸۰۸۲۲

نمارة کتابشناسی ملی : ۲۷۱۹۳۴

مؤلف: درموت راتیگان

مترجم: فرزانه قلی‌زاده

ویراستار: نجمه حاج‌رجبعلی

حروف‌نگار: صدیقه مرادی

صفحه‌آرا: بهروز نقی‌زاده

طرح روی جلد: سید حمیدرضا موسوی

ناشر: طرح آینده

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: بهمن ۱۳۹۱

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

بها: ۱۸۰۰۰۰ ریال

تهران، خیابان ولیعصر، خیابان جام‌جم، صدا و سیما/جمهوری اسلامی ایران،

ساختمان شهدای رادیو، تلفن: ۲۲۱۶۷۷۰۸ نمابر: ۲۲۶۵۲۴۸۶

هرگونه استفاده کلی منوط به اجازه کتبی از اداره کل پژوهش‌های رادیو است.

فهرست مطالب

الف.....	درباره کتاب.....
۱.....	مقدمه / ترجم.....
۵.....	معرفی نویسنده.....
۷.....	دباجه.....
۱۱.....	بخش اول: باورها.....
۱۳.....	مقدمه / نمایش رادیویی چیست؟.....
۲۵.....	فصل اول: شنونده کیست؟ (با ارائه چند آمار).....
۳۷.....	فصل دوم: تولد رسانه‌ای نو.....
۵۹.....	فصل سوم: جنگ دنیاها (اثر ارسون ولز).....
۹۱.....	فصل چهارم: زمزمه رسای رنجی ناب.....
۱۰۷.....	فصل پنجم: در ملک وود (نوشته دیلان تامس).....
۱۲۹.....	فصل ششم: آخرین نوار کراپ (نوشته ساموئل بکت).....
۱۳۹.....	فصل هفتم: رادیو و زبان.....
۱۵۳.....	بخش دوم: مراحل تغییر.....
۱۵۵.....	فصل هشتم: ویژگی‌های نمایش رادیویی.....
۱۶۱.....	فصل نهم: تصاویر صوت.....
۱۷۷.....	فصل دهم: سکوت‌ها/ مکث‌ها.....
۱۸۷.....	فصل یازدهم: صداها.....

۱۹۷	فصل دوازدهم: کلمات
۲۰۹	فصل سیزدهم: اداها
۲۱۵	فصل چهاردهم: جلوه‌های صوتی
۲۲۹	فصل پانزدهم: موسیقی
۲۵۵	فصل شانزدهم: فناوری صوت‌شناسی همگانی و ...
۲۷۹	فصل هفدهم: متن / دست‌نویس / ادبیات شنیداری
۲۸۷	بخش سوم: انتقال‌ها
۲۸۹	فصل هجدهم: مقدمه‌ای بر شاه لیر
۳۰۱	فصل نوزدهم: پیش‌درآمدهای موسیقی
۳۲۳	فصل بیستم: تجزیه و تحلیلی بر تولید رادیویی شاه لیر
۳۲۹	فصل بیست و یکم: شاه لیر / بحث / تجزیه و تحلیل (الف)
۳۵۵	فصل بیست و دوم: شاه لیر / بحث / تجزیه و تحلیل (ب)
۴۰۵	فصل بیست و سوم: شاه لیر / بحث / تجزیه و تحلیل (پ)
۴۲۱	فصل بیست و چهارم: شاه لیر / بحث / تجزیه و تحلیل (ت)
۴۳۵	فصل بیست و پنجم: نتیجه‌گیری
۴۴۱	ضمائم
۴۴۳	ضمیمه اول: شاه لیر، پرده اول صحنه اول
۴۵۹	ضمیمه دوم: بازیگران
۴۶۳	یادداشت‌ها

درباره کتاب

کتاب نمایش صدا - رادیو و تخیل دراماتیک به یکی از بهترین ویژگی‌های رادیو اشاره دارد. در تعریف قابلیت‌های رادیو معمولاً به ویژگی‌هایی چون سهل‌الوصول بودن و سرعت انتقال پیام در کنار چند ویژگی دیگر اشاره می‌شود. برانگیختن قوه تخیل قابلیت خاصی است که رادیو را از سایر رسانه‌ها متمایز می‌کند؛ در واقع فقدان تصویر از این منظر نه تنها یک محدودیت به شمار نمی‌رود بلکه خود نوعی مزیت است. مزیتی که به مخاطب امکان می‌دهد تا تصاویر دلخواه خود را همزمان با شنیدن برنامه خلق کند و در فضای دیگری که ممکن است با واقعیت‌های موجود همخوانی نداشته باشد به لذت روحی برسد. این امکان در نمایش‌های رادیویی به اوج می‌رسد؛ زیرا مخاطب هم امکان صحنه‌پردازی و هم امکان چهره‌سازی از بازیگران را پیدا می‌کند و شاهد این مدعا احساس خوشایندی است که بسیاری از افراد از نمایش‌های رادیویی داشته و دارند.

خوشبختانه در سال‌های اخیر با تلاش و حمایت معاون محترم صداي جمهوری اسلامی ایران دکتر محمدحسین صوفی، شبکه رادیویی نمایش افتتاح گردید و اینک این شبکه رادیویی به عنوان مرجعی برای علاقه‌مندان به حوزه

نمایش درآمده و امکانی تازه برای کارشناسان و متخصصان نمایش فراهم آورده تا به بحث‌های علمی و تخصصی در این زمینه بپردازند.

کتاب نمایش صدا - رادیو و تخیل دراماتیک هم به عنوان یک منبع جامع در حوزه نمایش‌های رادیویی دارای کاربرد علمی است و هم می‌تواند راهنمای عملی برای برنامه‌سازان رادیو در این زمینه باشد و در عین حال دانش و آگاهی مخاطب عام را نیز در این زمینه افزایش دهد. امید که این اثر در ارتقای سطح دانش عمومی جامعه در حوزه رسانه و رادیو مؤثر واقع شود.

محمد مهدی لبیبی

مدیر کل پژوهش‌های رادیو

پهمن ماه ۱۳۹۱

مقدمه مترجم

صدای رادیو را همیشه ایام شنیده‌ایم. طنین دلنشین آن روحمان را نوازش داده و آرامش‌بخش تنهایمان بوده است. چه شب‌ها که در سکوت شب به صدای بازیگران قصه شب گوش داده‌ایم، یا صبح روز تعطیل خود را با صدای هنرمندان صبح جمعه آغاز کرده‌ایم. صدایی که در اعماق وجودمان نفوذ کرده و قوه تخیل ما را بر می‌انگیزد. با وجود صدای دلنشین رادیو تمامی اشیا فضای نمایش و حتی شخصیت‌هایی را که ساخته و پرداخته ذهن خلاق نویسنده بوده را تجسم کرده و با خیال خود بر آن رنگی از واقعیت می‌زنیم.

نویسنده کتاب *درموت راتینگان*^۱ سالیان بسیاری در عرصه رادیو فعالیت کرده است و نتیجه این فعالیت‌ها تجارب بسیار ارزنده‌ای در حوزه نمایش رادیویی است. وی معتقد است:

«این رسانه [رادیو] به هیچ وجه رسانه مرده‌ای نیست و نمایش رادیویی پویاترین بخش این رسانه است. اگر تا امروز آنچنان که باید به آن تعالی لازم دست نیافته به خاطر آن است که نمایش‌های کافی نوشته نشده و یا ساخته نمی‌شود و یا اگر نمایشی نوشته می‌شود به

چاپ نمی‌رسد. از این روی چه بسیار افرادی هستند که تقریباً هیچ شناختی نسبت به این گونه نمایش‌ها ندارند»

من نیز از دوران کودکی با رادیو انس گرفته‌ام و همچون نویسنده، امید دارم با خواندن این کتاب شنوندگان بسیاری جذب رادیو شوند. شاید این کتاب که کار تحقیقاتی جامع و کاملی در حوزه نمایش رادیویی است کارگردانان، تهیه‌کنندگان و بازیگران و سایر عوامل تولید برنامه‌سازی را بر آن دارد تا کمی بیشتر به هر نمایش رادیویی بپردازند و این مهم بی‌شک به حمایت بیش از پیش دست‌اندرکاران عرصه صدا نیاز دارد.

بخش نخست کتاب درباره رادیو و نظریه‌هایی است که بسیاری در تعریف از این رسانه نو بیان کرده‌اند. مقدمه کتاب به ذات وجودی نمایش رادیویی می‌پردازد. در فصل اول از شنونده سخن می‌گوید و آمارهایی را درباره رادیو ارائه می‌دهد. در فصل دوم با نحوه تولید و نمود نمایش رادیویی آشنا می‌شویم. نویسنده در فصل سوم از نمایش جنگ دنیاها سخن می‌گوید. در فصل چهارم از نحوه ورود نوار ضبط به دیای صدا و ساخت موسیقی الکترونیک بحث می‌شود. فصل پنجم نمایش در میک وود بررسی می‌شود و در فصل ششم تحلیل نویسنده از نمایش آخرین نوار کراپ را می‌خوانیم که به فضای بصری تعلق دارد. در فصل هفتم با ما از اعمال محدودیت زبانی در رادیو می‌گوید تا بدین وسیله پاکی این رسانه را حفظ کند.

بخش دوم کتاب از اجزای صوتی که در زمان ساخت نمایش رادیویی نیاز داریم مطالبی را خواهیم خواند. فصل هشتم به ویژگی‌های یک نمایش رادیویی می‌پردازد. مؤلف در فصل نهم با ما از صوت سخن می‌گوید. در فصل دهم به سکوت‌ها و مکث‌ها پرداخته شده و در فصل یازدهم از صدا و از انواع آن

مطالبی را خواهیم خواند. در فصل دوازدهم از کلمات و واژه‌ها سخن می‌گوید که هر یک حامل بار معنایی بوده و با همراهی صدا هستی می‌یابند. در فصل سیزدهم از آدا‌های آوایی می‌گوید که آنها را نوعی شبه‌زبان می‌داند. در فصل چهاردهم به نحوه ساختن صوت برای شیء سخن می‌گوید. فصل پانزدهم به دنیای موسیقی و وجود موثر آن در ساختار نمایش رادیو می‌پردازد. در فصل شانزدهم نویسنده ما را با استودیو و نحوه کار با میکروفن آشنا می‌کند. در فصل هفدهم از انواع هنر رادیویی سخن می‌گوید.

در بخش سوم با به‌کارگیری تمامی این موارد و اجزایی که نام برده به بررسی نمایش رادیویی شاه لیر می‌پردازد. در فصل هجدهم چهار تولید نمایش رادیویی شاه لیر بررسی می‌شود. در فصل نوزدهم ویژگی‌های پیش‌درآمد در چهار تولید نمایش رادیویی شاه لیر تحلیل می‌شود. فصل‌های بیستم تا بیست و چهارم تحلیل‌هایی را درباره این چهار تولید ارائه کرده است.

من در زمان برگردان این کتاب در این بخش‌ها با اصطلاحات موسیقی برخورد کردم که عیناً خود واژه را در متن فارسی به کار برده‌ام. برای سهولت در کار، شرح برخی از این اصطلاحات را به صورت پاورقی ارائه کرده‌ام.

در ضمیمه اول بخش‌هایی از دست‌نوشته نمایش رادیویی شاه لیر آورده شده است و در ضمیمه دوم فهرست کاملی از نام تمامی بازیگران را ارائه کرده است. نویسنده منابعی را که حین نگارش کتاب به کار برده در انتها و در بخشی تحت عنوان یادداشت‌ها آورده است. تمامی این نکته‌ها را در متن با قید اعداد مشخص کرده‌ام.

در خاتمه این مقدمه به‌جاست تا از حمایت‌ها و الطاف صمیمانه دکتر محمدحسین صوفی معاون محترم صدا، دکتر محمدمهدی لیبی مدیرکل محترم

پژوهش‌های رادیو و سایر همکارانشان در این اداره‌کل به جهت همکاری صمیمانه‌ای که برای چاپ و انتشار این کتاب داشته‌اند، کمال تشکر و سپاسگزاری را داشته باشم و برای این اداره‌کل که خالق آثار ماندگاری در حوزه علوم اجتماعی، ارتباطات و رسانه رادیو بوده است، آرزوی عزت، توفیق و سربلندی دارم.

فرزانه قلی‌زاده - دی ماه ۱۳۹۱

Farzaneh_gholi0000@yahoo.com

معرفی نویسنده

«درموت راتیگان»^۱ فارغ التحصیل کالج تربیتی دوبلین^۲ می‌باشد و مدرک دکترای خود را از همین دانشگاه اخذ کرده است. او که علاقه شدیدی به تحقیق، آموزش موسیقی‌شناسی و رسانه رادیو دارد، تا امروز سخنرانی‌های متعددی را در مرکز تحقیقات نمایش دانشگاه کالج دوبلین و مؤسسه‌های دیگری مانند کالج گلداسمیت^۳ (دانشگاه لندن) و کالج مینوس^۴ و کالج‌های ملی هنر و طراحی ایراد کرده است. او برای بیش از ده سال در نمایش بین‌المللی، که هرساله آکادمی رادیو برگزار می‌کند به‌عنوان مربی و متخصص رادیو حضوری فعال داشته است. درموت راتیگان تجارب ارزنده‌ای را در زمینه تولید برنامه رادیویی و ضبط موسیقی دارد و در طول این سال‌ها برنامه‌های بسیاری را در عرصه تعلیم و تربیت و موسیقی برای آر‌تی‌ای ساخته است. برای نمونه می‌توان از دنیای شجاع (یک سریال شرح حال گونه ۱۱ قسمتی)، اصوات امروز (فیلم سریالی ۸ قسمتی)، لطفاً ساکت! (فیلم)، چکیدن، افتادن، چکیدن (مستند) نام برد. همچنین

-
1. Dermot Rattigan
 2. Dublin
 3. Gold Smith
 4. Minus

سفارش‌هایی را از سوی رادیو، تلویزیون و تئاتر دریافت کرده تا آمیزه‌ای دلنشین از اصوات و موسیقی را در نمایش‌هایی هم‌چون بالای آرنیکو - پایین آمازون، در میان تاریکی، غمگین، دیوانه و بد، میدز شاد (مستندی درباره فرانسیس لودویک) و رسوایی در تایتانیک بسازد.

دیباچه

به راستی نمایش رادیویی نابیناست یا نادیدنی؟ برخی بر این باورند به رغم تمامی تلاش‌ها و شکست‌هایی که نمایش‌های رادیویی در طول این سال‌ها داشته است؛ این گروه نمایشی هنوز نتوانسته نمایش مناسبی برای یک رسانه شنیداری بسازد. اما یک روز، روزی که زیاد هم دور نیست، موفق خواهد شد. تقریباً در سال ۱۹۲۴ بود که جورج برنارد شاو^۱ در میان سخنان خود به وضوح از این نمایش نادیدنی سخن گفت و با در نظر گرفتن اصول زیبایی‌شناختی به کار رفته در این نوع از نمایش، از آن به عنوان نوعی «هنر نوین» نام می‌برد. نمایش صدا، کتابی است پرمحتوا و محرک که روش‌های بسیاری را برای تحقیق در اختیار خوانندگان خود قرار داده است. نویسنده کتاب امید دارد با نظریه‌هایی خاص که در آن طرح کرده است، موجب تجلی اندیشه‌ها و افکاری نو در اذهان دانشجویان، معلمان و شنوندگان رادیو شود.

در موت رایتگان، در بررسی خود به چند کاربردی بودن صوت و موسیقی می‌پردازد و به خصوص بر لزوم گسترش نگرش تحلیلی مان تأکید دارد. ما در تمامی برنامه‌ها و موسیقی‌هایی که خود او تا امروز برای شبکه‌ها ساخته است، شاهد حضور این نگاه تحلیل‌گرانه هستیم. مضمون اصلی این کتاب و به خصوص بخش سوم آن درباره نمایش رادیویی و انواع موسیقی است که

نویسندگان و نمایشنامه نویسان در کارهای خود به کار می‌برند. در فصل پانزدهم آن درموت راتیگان با ارائه تئوری‌ها و استعاره‌هایی درباره موسیقی به خواننده خود می‌گوید که ما اصلاً چطور می‌شنویم.

نگارش کتاب نمایش صدا در زمان مناسبی انجام شده است. امروز که با حضور ماهواره‌ها مانند آسمان (یا اسکای) این فرصت را یافته‌ایم تا نمایش‌های ایرلندی را در سراسر اروپا و تمامی نقاط دنیا بر روی اینترنت بشنویم، ناخواسته وارد عصر تازه‌ای از نمایش‌های رادیویی دیجیتال شده‌ایم. من ایرلندی از عملکرد آر‌تی‌ای، توان بازیگری، کارگردانی و تمامی آثار ایرلندی نگاشته‌شده به خود می‌بالم. اگر امروز ما شاهد رشد و تعالی نمایش‌های رادیویی در پادشاهی اروپا و دیگر جمهوری‌ها هستیم، بی‌تردید تمامی این موفقیت به مدد وجود آر‌تی‌ای بوده و هست. اما این شبکه برای ادامه راه خود نیاز به حمایتی بیش از این دارد. در این عصر دیجیتالی که عرصه رقابت نوشت، شنوندگان این فرصت را در اختیار دارند تا نمایش‌های رادیویی پخش شده را در سراسر دنیا با هم مقایسه کنند.

نمایش صدا کتاب اخیر درموت راتیگان کار تحقیقاتی جامع و کاملی است که می‌تواند برای تحقق کتاب بعدی‌اش منبعی بسیار مفید باشد. این عصر دیجیتالی تحولات شگرفی را حتی در مراحل تولید و نگارش به وجود آورده است. با رویکرد این دگرگونی، کارگردانان می‌توانند با آرامشی خیال از پس دیوارهای سرد و بی‌روح استودیوهایشان بیرون آمده و در هر مکانی و هر موقعیتی کار کنند. در این میان از جمع تمامی این ماجراجوها می‌توان از جان دریدن^۱ نام برد. او که از تولید کنندگان گلدهاک لندن است توانسته با ترکیب نمایش رادیویی و فیلم، برنامه‌های تازه‌ای بسازد. اگر حس می‌کنیم

امروز توان گوش‌هایمان تغییر کرده است، به هیچ وجه به خاطر وجود سیستم دالبی یا سیستم‌های خانگی نیست. شاید تا این لحظه خود متوجه نشده‌اید، ولی ما در این عصر دیجیتالی نقش یک ابر شنونده را داریم. از این روی نمایش رادیویی باید هرچه زودتر به رشد و تعالی لازم دست یابد. در فصل هفتم با ایده‌ها و نظریه‌های دقیقی درباره رادیو و زبان آشنا می‌شوید.

در مرز راتینگان به خاطر عضویت در گروهی تحقیقاتی، نگارش و چاپ کارهایی در این خصوص، بی‌شک از مقاله‌نویسان سرشناس در اجلاس سالانه گلداسمیت است. وی موفقیت امروز خود را مدیون یاری و مساعدت صمیمانه صاحب نظرانی چون دنیل رردان^۱ در آرتمی‌ای و گوردون هاوس^۲ در بی‌بی‌سی می‌داند. اینان گروهی از کارگردانان رادیویی هستند که بی‌ریا وقت و اطلاعات خود را در اختیار محققان و دانشجویانی می‌گذارند که مایلند از نزدیک مراحل ساخت نمایش را ببینند.

محققان نمایش رادیویی در هر بخش به هر شکلی که مایلند، می‌توانند از تئوری‌های متعددی استفاده کنند. اما نویسنده، این کتاب را با اعتقاد بر اصل تئوری «پذیرای شنونده» نگاشته است. او تمامی تحلیل‌هایی را که درباره چهار تولید رادیویی شاه لیر ارائه کرده است، با در نظر گرفتن بازتاب عمیق افکار شنوندگان فعال و نقش متقابلی که آنان در روند شکل‌گیری داستان داشته‌اند، مطرح می‌کند. این روش اخیر از بهترین و جدیدترین روش‌های مطرح شده است. در حقیقت این تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای، از روش‌هایی است که در حین تحقیق بر روی رمان، نمایش صحنه و موسیقی به‌کار می‌روند. همین سازگاری یا دگرگونی در دنیای فیلم، موجب تجلی نوعی پست مدرنیسم شده

-
1. Danielle Reardon
 2. Gordon House

است.

اما متأسفانه به‌جز نمایش زیلیاکوس^۱ که ساموئل بکت^۲ برای رادیو نوشته، به‌ندرت اثری تا این حد جامع و دقیق نگاشته شده است. در این کتاب نویسنده درباره فرایند انتقال در نمایش رادیویی تعریفی دقیق می‌کند. با کمی تعمق در کتاب نمایش صدا شاید از خود پرسیم: به‌راستی هرآنچه را که می‌بینیم همان چیزی است که می‌شنویم؟ به‌راستی گوش دادن به نمایش رادیویی نافذتر و تأثیرگذارتر از دیدن آن است؟ نمایش رادیویی نابیناست یا نادیدنی؟ هرآنچه را که امروز درباره ذات نمایش رادیویی می‌دانیم، تماماً براساس نتایجی است که درموت راتیگان در کتاب نافذ خود مطرح کرده است. این کتاب تنها منبعی تحقیقاتی نبوده، بلکه من امید دارم هر روز شنوندگان بیش‌تری را مجذوب نمایش‌های رادیویی کند و اطلاعات جامع و کاملی را در اختیار نویسندگان جوان و بی‌تجربه قرار دهد.

آلن بک^۳ پژوهشگر و نمایشنامه‌نویس

-
1. Zilliacus
 2. Samuel Beckett
 3. Allan Bakke